Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei, 1923-09-30, iš Miuncheno – į Būgius

Mylimas Vandukėli, gavau Tavo laišką, gavau!

Mylimas Vandukėli, gavau Tavo laišką, gavau! Ir vaizdelį[,] ir gėlikes gavau[,] Vandukai! Ir dūšioj taip gera pasidarė, ir linksma linksma! Ačiū tau[,] Vandukėli, ačiū! Išbučiavau Tavo paveikslėlį, Tavo gėlikes ir visą ilgą ilgą vakarą džiaugsmo užuomaršoj klajojau po tylų rudens sodą! Ir tą dieną, kai atėjo Tavo laiškelis ir danguj saulė patekėjo, ir debesys nuslinko, ir pasidarė tylus, tylus auksinis ruduo. Rytą pakeliu galvą – tekanti saulė žiūri pro langą – ir aš pašokstu, ir džiaugiuos, ir dainuoju – Vandukai[,] mylimas mano!

Šiandie sekmadienis. Toks ramus, toks šiltas, toks saulėtas! Rytą dirbau – nuo pat anksti, paskui sode ant saulelės pagulėjau, paskui vėl dirbau kelias valandas prie stalo prilipęs. Perrašinėju disertaciją. O dabar vakaras. Dabar sėdžiu sode ir Tau dūmoju, ir dūšia skrendu į tave[,] Vandukėli!

Pas mus kritingasai revoliucijos momentas jau praėjo. [1] Turbūt nieko nebebus. Dar gali kiek būti progos Bavarijai atsiskirti, bet jeigu tai ir bus, tai be didelio kraujo praliejimo. Šiaip smarkumas jau praėjo ir viskas ramu. Tiktai viskas baisiai brangsta. [2] O žinai, Vanduk, aš gal šiek tiek ir džiaugiuos, kad šį semestrą tu nusprendei pasilikt Būgiuose ir negyvent Vokietijoje. Vargu, vargu bau būtum išsilaikius. Jeigu tave šį semestrą Berlynan ir priimtų laisva klausytoja – aš manyčiau, kad vis tik nevažiuok. Darbo – padirbsi visai maža, o tik nustosi sveikatos, išalksi, išbadausi – ir jokios naudos nebus. [3] Jeigu tik taip galėsi atvažiuot į Vokietiją – tai aš Tavęs baisiai lauksiu. Bet Berlyne šį semestrą būti – neverta. O darbo – aš turiu baisiai gražų darbą dėl tavęs, į kurį tu gali įdėti visą savo ilgesį, visą savo nerimastį, visą savo sielą. Poryt aš gaunu prancūzų kalba Rolland'o Colas Breugnon. [4] Prancūzų kalba. Ir tuojau tau pasiųsiu. Tai gal kiek sunkokas bus vertimas. Bet tu nenusigąsk. Visų pirma gražų dalyką versti – begalinis džiaugsmas, pradėjus darbą – taip ir noris dirbti, taip ir traukia. O ties šiuo dalyku dirbsime abudu. [5] Tu padarysi kaip galima artimiausį originalui vertimą, o paskui abu kartu galėsim jį „suredaguoti“[,] nustatyti stilių, padaryti gražiai, gražiai. Jeigu tu sutiktum šį dalyką versti, tai dar vienas klausimas. Ar tu galėtum šiuo tarpu apsieiti be sutarties, kad nereikėtų kas mėnuo avanso prašyti? Jeigu tai būtų galima, tai paskui visuomet parduot bus galima ir kur kas geresniomis sąlygomis, negu daryti sutartį iš anksto. Dalykas ne toks didelis, kol aš baigsiu savo komediją su universitetu[,] tu galėtum suspėti padaryti. O tas dalykas yra baisiai-baisiai gražus ir bus labai plačiai skaitomas. Ir koks džiaugsmingas darbas gražų veikalą versti! Ką tu manai apie tai[,] Vandukėli?

Šv. ministerijai aš pasiunčiau mano parašų daugiau, negu reikia, nors juos gerokai pakoliojau, tai jie tuoj mandagesni paliko.

– – – – – – – – – –

O man dūšioj šiandie taip gera, taip lengva, taip dainuoti noris.

Vandukai, numylėta tu mano!

Bučiuoju tave visą visą –

Bal.

30.

Sekmadien.

KOMENTARAI

[1] Balys Sruoga rašo apie laikotarpį, likus keliems mėnesiams iki Alaus pučo Miunchene (1923-11-08), kai Vokietijos nacionalsocialistai, vadovaujami Adolfo Hitlerio ir generolo Ericho Ludendorfo, pabandė įvykdyti valstybės perversmą. Tuo metu vyko Vokietijos ir Prancūzijos karinis konfliktas dėl Ruhro regiono, keitėsi ministrų kabinetas (dėl pasyvaus priešinimosi Prancūzijai ir Belgijai, užėmusioms Ruhro kraštą, atsistatydino Vokietijos kancleris Wilhelmas Cuno), padidėjus infliacijai, šalyje kilo darbininkų streikai. Valdžią perėmęs Vokietijos kanclerio Gustavo Stresemanno kabinetas, kurį sudarė socialdemokratai ir centro atstovai, kovoję su komunistais ir monarchistais, siekė susitaikymo su Vakarų sąjungininkais, kuriam laikui situaciją stabilizavo, grėsusi Vokiečių revoliucija tuo metu neįvyko.
Vokietijos gyventojai nebuvo vieningi. Šiaurės ir Centro Vokietija naują valdžią palaikė, o Pietų Vokietija ir Bavarija buvo Cuno kabineto šalininkės, todėl priešinosi. Tarp Bavarijos ir Berlyno kilo konfliktas. Bavarijos ministras pirmininkas Eugenas von Knillingas ignoravo Gustavo Stresemanno ir socialdemokratų bandymus diplomatiškai susitarti. Bavarijos respublikoje veikė monarchistų partija, kursčiusi revoliucijai – kvietė atkurti monarchiją. Ši partija veikė kartu su hitlerininkais ir Vokietijos komunistais. 1923-08-28 įvyko Vokiečių nacionalinės liaudies partijos, opozicinės dabartinei valdžiai, centrinio komiteto posėdis, kuriame suformuluota kovos programa, skatinanti įvesti diktatūrą. Vokietijoje dėl infliacijos (krutusios markės vertės) kilo alkanų darbininkų maištai, vyko mitingai, kuriais siekta nuversti valdžią, sumušti centro atstovus ir socialdemokratus.
Apie sudėtingą besikeičiančią politinę padėtį Balys Sruoga rašė Amerikos dienraščiui Naujienos: „Esant tokiam nusistatymui Štrezemanno padėtis nelengva: krašte vienybės nėra! Bet paskutiniuoju laiku padėtis linksta dar blogesnėn pusėn. Monarchistai norėtų daryti monarchistinę revoliuciją, bet tam neturi dar pakankamai jėgų – žmonių, kurie galėtų lipti ant barikadų. Komunistai, tie „revoliucijos sportininkai“, irgi mielu noru darytų savo revoliuciją, bet tam reikalui neturi pakankamai ginklų – ginklai, tai ne auksas, jų taip lengvai į Vokietiją iš Rusijos nepergabensi. Ir štai [Karlui] Radekui ateina į galvą „laiminga“ mintis: o ką, jei Vokietijos komunistams, susijungus su monarchistais, daryti revoliuciją?! Ir Radeko mesta mintis neliko bergždžia. Monarchistai nuėjo į komunistų laikraščius straipsnių rašyt, o komunistai pradėjo lįsti į juodašimčių mitingus prakalbų sakyti, ir jie sutinkami didžiausiomis ovacijomis.
Dar tiek nesenai komunistai rengė Berlyne priešfašistinį smurtą, o šiandien jie jau geriausi prieteliai!“ (Mucius Scevola, „Laiškai iš Vokietijos“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-09-27, Nr. 228, p. 4).
„Tokio ūpo, koks vyksta dabar Vokietijoje, man tiktai teko matyti Rusijoje prieš kruvinąją revoliuciją. Dabar visi pažangieji valstybiniai nusistatę elementai jungias apie naują valdžią. Vyksta sunkiausiomis aplinkybėmis arši kova tarp demokratijos iš vienos pusės ir juodosios bei raudonosios reakcijos iš antros pusės. Kas laimės?..“ (Mucius Scevola, „Laiškai iš Vokietijos“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-09-28, Nr. 229, p. 5).

[2] Kaip žinoma, sotus žmogus revoliucijos nekelia. Visų revoliucija istorija rodo, kad revoliucija kyla tiktai tenai, kur vargas ir badas pasiekia aukščiausio laipsnio, kur žmonėms jau nebėra ko rizikuoti ir ko besigailėti, kur žmonėms gyvybė tiek brangi, kiek ir duonos kąsnis. Vis viena kokiais ideologijos vystyklais revoliucijos apaštalus nevystytum, faktas pasiliks faktu, kad be vargo iš bado revoliucijos nėra buvę. Ir jeigu paskutiniąsias Cuno viešpatavimo dienas visą Vokietiją buvo paskandinę didžiausi neramumai, kad visose provincijose, lygiai kaip ir sostinėj Berlyne, prasidėjo streikai, maisto krautuvių daužymas, demonstracijos, peštynės su policija, kad visur girdėjos revoliucijos obalsiai ir kvepėjo revoliucijos parakas, tai šis faktas pats savaime jau labai daug pasako. Iš tikrųjų finansų sistemos katastrofa buvo didžiausio pasipelnymo šaltinis fabrikantams, pirkliams, buržuazijai, bet darbininkams ir smulkiems valdininkams bei tarnautojams – didžiausia kančia. Krintant markei, fabrikantai ir pirkliai kainas sugebėjo tiek pakelti, kad jos visuomet yra keleriopai aukštesnės tikrosios vertybės – kad apsisaugoti nuo nuostolių, kurie gali įvykti toliau markei tebesmunkant. Antra vėl vertus, vokiečių valstybės bankas labai plačiai kreditavo prekybos ir pramonės įstaigas. Ką gi, kuriam laikui praslinkus, kai markė suskumba jau keleriopai nukristi, patriotingi buržujai grąžina pinigus bankui markėmis – tokį pat skaičių, kiek buvo paėmę. Privatiniai spekuliantai kai skolinas pinigus, į mėnesį moka 100% ir džiaugias dar savo naudai uždirbę ne mažiau 200%, o valstybės bankas stambiosios buržuazijos naudai lėšų nesigaili (Mucius Scevola, „Laiškai iš Vokietijos“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-09-25, Nr. 226, p. 4).
„Šiuo tarpu Vokietijos prekių kainos jau daugeliu atvejų pralenkė pasaulinės rinkos kainas, daugelis jau daiktų Vokietijoj kur kas brangiau, negu užsieny. Pavyzdžiui, angliai atsieina pigiau atvežti iš Anglijos, negu juos kasti Vokietijoj. Poperio pramonė jau paskelbė savo eksporto uždarymą, nes dėlei kainų aukštumo nebegali konkuruoti su užsienio fabrikantais. Tas pat ir metalurgijos pramonėj, ir tekstilinėj, ir t. t. Nėra tos dienos, kad nebūtų skelbiama apie tos ar kitos pramonės bei prekybos įstaigos likvidavimą.
Valiutai krintant, darbininkų ir smulkių tarnautojų algos toli gražu nebuvo keliamos tokiu pat tempu, kaip kainos. Pagaliau imta nustatinėti algas savaitėmis, bet ir tai nieko negelbėjo. Algos nustatoma vis tik mažesnės, negu brangenybė to reikalauja, o į galą savaitės jos dar toliau atsilieka. Darbdaviams iš to pelnas, bet darbininkams ir smulkiems vartotojams – didžiausias skurdas.
Šiandie Vokietijoj du populiariausiu klausimu: kaip doleris stovi ir kada bus revoliucija. Tegu jie daugiausia nesąjoningai skamba, bet jų esimas jau labai daug liudija. Ir tas faktas, kad vokiečių darbininkai iki šiolei taip kantriai kentėjo, dar neliudija, kad jie gali amžius kentėti. […] Štrezemano kabinetui tenka iš visų pusių sunkiausia problema spręsti. Kaip nors nuraminti įsisiūbavusią šalį – pagerinti ekonominę padėtį, sutvarkyti finansus, iš kurių tik vienas chaosas beliko“ (Mucius Scevola, „Laiškai iš Vokietijos“, in: *Naujienos*, Čikaga, 1923-09-26, Nr. 227, p. 4).

[3] „Kitomis spalvomis netruko atsigręžti ir pats Miunchenas. Ką tik baigėsi Pirmasis pasaulinis karas, kuris ne tik pakeitė Europos politinę situaciją, bet ir išjudino ar sugriovė daugybę buvusių vertybių, įprastinių sąvokų ir požiūrių. Vokietija buvo pralaimėjusi šalis, gyvenanti jai nepalankios Versalio sutarties ir nuslopintos proletarinės revoliucijos įspūdžiais. Vis stipriau siautė ekonominė krizė; buvo periodų, kada markės kursas krito ne dienom, o valandom, pasiekdamas milijonines sumas už dolerį („Aš nešiojau skrybėlę už 2 milijonus, už valizą mokėjau 4 milijonus!“, – taip prisiminė tuos laikus 1923 m. gale į Miuncheną atvažiavęs V. Mykolaitis-Putinas). Visa tai galutinai paraližavo pramonę ir prekybą, paaštrino politinius, socialinius, religinius susidūrimus šalies viduje. Žmonės gyveno nerimo, nepasitenkinimo, depresijos atmosferoje. Ne kartą visą Vokietiją buvo apėmę neramumai: tiek Berlyne, tiek ir provincijoje vyko streikai ir demonstracijos, susidūrimai su policija. „Ūpas vokiečių masėse visai kaip prieš kokį didelį valstybinį perversmą, toks kaip buvo Rusijoj prieš revoliuciją“, „Lietuvoj aš nesu tokio skurdo matęs, kaip jis kad yra šios dienos Vokietijoj“, „Dabar Vokietijoj gyvenimas toks sunkus ir iširęs, kad vokiečiai patys nežino, ko jie nori ir ką jie daro“, „Gyvenimas kunkuliuoja, jėgos formuojas, vėtra bręsta, išmintis svyruoja. Į ką visa tai išsilies, sunku pasakyti, gal tai ir ne nuo vienų vokiečių priklausys…“ – tai eilutės iš B. Sruogos tuometinių laiškų ir straipsnių.
Miunchenas, be to, buvo opozicijos miestas, kuriame, vietinės valdžios palaikomos ir skatinamos, viršų ėmė ir atvirai veikė Berlyno socialdemokratų vyriausybei priešiškos įvairios reakcinės monarchistinės grupuotės ir partijos, gyvenančios neapykantos 1918 m. revoliucijos dalyviams ir idealams, priešiškumo ir revanšo prancūzams ir net atsiskyrimo nuo „parsidavėliško“ Berlyno nuotaikomis. Šiame mieste ir kaip tik šiuo metu pirmąsyk pakėlė galvą fašizmas, ir B. Sruoga buvo tiesioginis Hitlerio gaujų pirmųjų išpuolių liudytojas.
Atvykėliams iš kitų šalių, arba „auslenderiams“, susidarė ir papildomų sunkumų. Į kiekvieną svetimšalį Vokietijoje buvo žiūrima ne tik kaip į pasipelnymo šaltinį, bet ir kaip į daugelio Vokietijos bėdų kaltininką. Vokietijoje gyvenusiems lietuviams visą laiką buvo opios derybų dėl Klaipėdos krašto peripetijos, ypač 1923 m. pradžia, kada vyko Klaipėdos sukilimas ir – kaip atsakas į jį – lietuvių studentų vijimas iš Vokietijos aukštųjų mokyklų“ (Algis Samulionis, Balys Sruoga, Vilnius: Vaga, 1986, p. 116–117).

[4] Balys Sruoga Vandai Daugirdaitei siūlė versti prancūzų rašytojo Romaino Rollando (1866–1944) romaną *Colas Breugnon (Kola Brenjonas*), parašytą 1919 m. „Romane […] iškeliamas liaudies menininkas, kurio vitališkumas suvokiamas kaip priešprieša mitologizuotam Žano Kristofo paveikslui. Herojus pasakoja apie gyvenimą liaudiška kalba, linksma, pašaipia intonacija“ (Galina Čepinskienė, „Romain Rolland“, in: https://www.vle.lt/straipsnis/romain-rolland).

[5] Balys Sruoga ir Vanda Daugirdaitė jau turėjo panašų projektą, trukusį porą metų, bet pasibaigusį nesėkme. Vanda Daugirdaitė iš prancūzų kalbos vertė didelės apimties (58 autorinių lankų) knygą – *Graikų literatūros istorijos vadovėlį*, vertimą redagavo Balys Sruoga. Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisija, su kuria Balys Sruoga buvo sudaręs sutartį, vertimo nepripažino kokybišku, todėl jo neišleido. Balys Sruoga, nepaisydamas nesėkmės, toliau ieškojo papildomo uždarbio galimybės. Vanda Daugirdaitė, spaudžiama finansinių sunkumų, nebegalėjo toliau studijuoti Berlyne. Vanda Daugirdaitė, prisimindama, koks sudėtingas buvo pirmasis vertimas, kiek daug laiko jis atėmė, kiek pastangų pareikalavo, kaip darbas įvertintas, bendradarbiauti atsisakė: „Aš stipendijos prašyti nenorėjau, nes kaip ten bebūtų, mano tėvo ūkis buvo po karo nualintas, jis pats nebejaunas, labai sunkiai dirbo, na, svarbiausia, priklausė prie dvarininkų… Sunkų vertimą bijojau imti, net gavus man tas vertimas ėmė daug laiko, sunku buvo rimtai mokytis. Jau tėvas buvo sutikęs, kad aš už Balio tekėsiu, nutariau laukti, kol jis baigs universitetą“ (Vandos Sruogienės pastaba).